

Μ. ΣΕΤΑΤΟΥ

ΤΡΟΠΙΚΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΠΟΝΤΙΑΚΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ

[ΛΕΥΚΗ ΣΕΛΙΔΑ]

1. Ο Α. Παπαδόπουλος σε μιά (1933) απο τις πολλές μελέτες που έχει αφιερώσει στην έρευνα της ποντιακής εξετάζει και προσπαθεί να εξηγήσει ορισμένα προβλήματα της ποντιακής σύνταξης. Ένα απο αυτά αναφέρεται στις ασύνδετες προτάσεις του τύπου *επήεν έγκεν* απο και ερμηνεύεται ως επίδραση της τουρκικής (*gitti getirdi*, αν και στα τουρκικά η σύνταξη στις περιπτώσεις αυτές παρουσιάζει συνήθως υπόταξη γερουνδίου, βλ. Denny, 1971, § 1297 εξ. και 6.11). Στην εργασία του αυτή δέν αναφέρεται αν η ασύνδετη αυτή σύνταξη δύο ρημάτων, που διαφέρει απο την κοινή νεοελληνική (ΚΝΕ), μπορεί να εμφανιστεί με οποιαδήποτε ρήματα. Όπως παρατηρεί κανείς και με μιά πρόχειρη εξέταση, η ασύνδετη αυτή σύνταξη της ποντιακής εμφανίζεται μόνο στις περιπτώσεις όπου το πρώτο ρήμα ανήκει σε ένα μικρό σύνολο ρημάτων. Ποιά είναι τα ρήματα αυτά και η λειτουργία τους στα ποντιακά εξετάζονται αμέσως παρακάτω, με βάση το υλικό που προσφέρεται στους τόμους του *Αρχείου Πόντου*, στα κείμενα της συλλογής του *Άκογλου* (1939), στο λεξικό του Α. Παπαδόπουλου (1958), στην *Ποντιακή Εστία* και στην προσωπική εμπειρία (*Ήμερα*). Στην επιλογή παραδειγμάτων της εργασίας αυτής, που σε πρώτη μορφή είχε ανακοινωθεί στην πρώτη συνάντηση εργασίας του Γλωσσολογικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, χρησιμοποιούνται οι εξής συντομογραφίες: Α.=Άκογλου, ΑΑ.=Άνω Αμισός, Αμ.=Αμισός, ΑΠ.=Αρχείο Πόντου, Αρ.=Αργυρούπολη, Ι.=Ήμερα, Κερ.=Κερασούντα, Νικ.=Νικόπολη, Οιν.=Οινόη, ΠΕ=Ποντιακή Εστία, Σ.=Σάντα, Στ.=Σταυρίν, Τρ.=Τραπεζούντα, Χ.=Χόψα. Το κείμενο των παραδειγμάτων δίνεται με κάποιες τροποποιήσεις, έτσι ώστε να πλησιάσει περισσότερο στην φωνητική πραγματικότητα (μονοτονικό σύστημα, δήλωση διφθογγικής προφοράς, πχ. *πάει*, *παίρο̄ατο* αντι *παίρ̄ ατο*, *κ' = και*, *κι = αρνητικό μόριο* κτλ.).

Η έρευνα που ακολουθεί δέν μπορεί να θεωρηθεί εξαντλητική, γιατί η μελέτη της έκφρασης των τροπικοτήτων στην ποντιακή απαιτεί μια εξ-

αντλητικότερη διερεύνηση και συστηματική παραβολή με την τουρκική (πβ. 6.11, 6.21) και το ευρύτερο γλωσσικό περιβάλλον της ποντιακής.

2. Πρίν προχωρήσουμε στην εξέταση αυτών των φαινομένων, πρέπει να αποχωρίσουμε τις περιπτώσεις όπου το ασύνδετο σχήμα και οι άλλες συντάξεις που μας ενδιαφέρουν εμφανίζονται όπως και στην ΚΝΕ (ίδιοι λόγοι και συνθήκες), δηλ. ως

1) συνειρμοί προτάσεων κατα παράταξη (πβ. Τζάρτζανο, 1953, §§ 215, 218), πχ. *επήγεν κ' εκρούφτεν* (ΑΠ 7, σ.102, Αρ.), *κατιβαίνω και τερού* (ΑΠ 24, σ.81, Σ.), *ούλ έρθαν κ' επήσαν* (ΑΠ 7, σ.108, Κερ.), *εξέγκεν κ' εδέκεν ατον* (ΑΠ 7, σ.102, Αρ.), *εσκώθεν κ' επήεν* (ΑΠ 8, σ.193, Ι.), *εκλώσταν κ' εδέβεν πλάν* (ΑΠ 7, σ.104, Αρ.), *έρται η γυναίκα και τερεί* (ΑΠ 7, σ.85, Αρ.) κτλ.

2) συνειρμοί προτάσεων κατα παράθεση (πβ. Τζάρτζανο, 1953, § 215), πχ. *δέβα βάλεν* (Λ., σ.403), *σούκ έπαρ* (ΑΠ 12, σ.211, Χ.), *τρέξον αράεφον και φέρον* (ΑΠ 12, σ.188, Στ.), *έφαεν εχόρτασεν* (ΑΠ 9, σ.180) κτλ. ή επαναλήψεις του ίδιου ρήματος, πχ. *ενέμνεν ενέμνεν* (ΑΠ 9, σ.180), *ενούντζεν ενούντζεν* (ΑΠ 11, σ.133), *έρθεν έρθεν κ' εσούμωσεν* (ΑΠ 16, σ.82, Τρ.), *επήγαν επήγαν έρθαν* (ΑΠ 7, σ.96, Αρ.), *δήβανε δήβανε ήρτανε* (ΑΠ 6, σ.234, ΑΑ) κτλ. (ορισμένα ρήματα εμφανίζονται και στα ασύνδετα, βλ. 3.1).

3) τελικές προτάσεις με *να*, και (πβ. Τζάρτζανο, 1953, §§ 220(3), 254), πχ. *πάει να βόσκίζάτα* (ΑΠ 21, σ.145, Κερ.), *εκλώσταν κ' άρκον να τρώει* (ΑΠ 7, σ.113, Κερ.), *εσκώθεν μίαν να πάει...* (ΑΠ 7, σ.107, Κερ.), *εξέγκεν κ' έδειξεν ατον* (ΑΠ 8, σ.192, Ι.) κτλ. (πβ. και τα *ερχίνεσαν να κοβαλούν*, ΑΠ 8, σ.194, Ι., *εσκάλωσαν να μαλώννε*, ΑΠ 21, σ.140, Κερ.).

Μερικές εκφορές του προφορικού ιδίως λόγου της ΚΝΕ φαίνεται να μοιάζουν με ποντιακές, πχ. *τρέχει φιλά το χέρι του, γυρίζει του λέει, βγαίνει τους δείχνει* κτλ., διαφέρουν όμως στις παύσεις που εμφανίζονται μετά το πρώτο ρήμα (εξαίρεση: *θαρώ*, βλ. και 3.1.17).

3.1 Ασύνδετη εκφορά ρημάτων εμφανίζεται στα ποντιακά με τα εξής ρήματα, που έχουν πάντα την πρώτη θέση σ' αυτήν, δέν παρουσιάζουν όμως όλα την ίδια έκταση χρήσης, δηλ. μερικά περιορίζονται σε μικρό αριθμό εκφράσεων:

1) *έρχουμαι* (πβ. γερμ. *her*)

έρχεσαι φορτώντς (ΑΠ 24, σ.76, Στ.), *άρκον έρθεν εδέβεν* (ΑΠ 24, σ.82, Στ.), *έρθεν έδακεν* (ΑΠ 24, σ.88, ΑΑ), *έρθεν εστάθεν* (ΑΠ 28, σ.168, Στ.), *θα έρται παίρατον* (ΑΠ 21, σ.135, Κερ.), *έρθεν εφόρεσεν κ' ενέλλαξεν* (ΑΠ 8, σ.185, Ι.), *ελάτεν αούτεν αώρα μή κόφτουμ' ατεν* (ΑΠ 7,

σ. 98, Αρ.), έρθεν είδεν ατενε (ΑΠ 9, σ.98, Αρ.), ελάτε ας φεύόμε (ΑΠ 7, σ.99, Αρ.), θα έρται σπάει σας (ΑΠ 7, σ.107, Κερ.), έρθαν επαοακάλναν ατον (ΑΠ 7, σ.108, Κερ.), έρθεν επήρην ατεν (ΑΠ 7, σ.101, Κερ.), έλα φτάμε (ΑΠ 7, σ.113, Αμ.), σαν έρχεσαι τρανάς (ΑΠ 7, σ.116, Αμ.), ας έρχουν παίρννε (ΑΠ 7, σ.101, Αμ.)

2) πάω (πβ. γερμ. *h_{in}*)

ατώρα πάμε δάβαίνομε (ΑΠ 24, σ.79, Στ.), να πάει ρούζ στον γκρεμόν και σκοτούται; (ΑΠ 24, σ.81, Στ.), ας πάει αποθάν (ΑΠ 24, σ.87, ΑΑ), να πάει φέρ (ΑΠ 24, σ.95, ΑΑ), επήγγεν εστάθεν (ΑΠ 28, σ.168, Στ.), δεβάτεν ζήστεν αγαπημένα (ΑΠ 28, σ.171, Στ.), πρέπ να πάμ' αραεύομε (ΑΠ 28, σ.172, Στ.), επέγγεν ευρήκνεν ατο (ΑΠ 21, σ.139, Κερ.), θα πάω ορωτώ (ΑΠ 8, σ.181, Ι.), επήγγεν εδέβεν (ΑΠ 8, σ.183, Ι.), επένεν εθυμιάζεν ατα (ΑΠ 8, σ.195, Ι.), επήγγεν εποίκεν... (ΑΠ 7, σ.84, Αρ.), δέβα έμπα (ΑΠ 7, σ.89, Αρ.), δέβα ας τερούμε (ΑΠ 7, σ.93, Αρ.), ας πάγω ας τερώ (ΑΠ 7, σ.99, Αρ.), επήγγαν εδέβαν (ΑΠ 28, σ.178, Στ.), επήγγα εσκοτώσα (ΑΠ 7, σ.106, Αρ.), πάει παίρãτο (ΑΠ 7, σ.107, Κερ.), δέβα χάθετε (ΑΠ 7, σ.109, Κερ.), επήγγεν εχάθεν (ΑΠ 7, σ.110, Κερ.), να πάγω ευρήκω (ΑΠ 7, σ.111, Κερ.), δέβα έβγα (ΑΠ 7, σ.113, Κερ.), πάμε τρώμε το (ΑΠ 7, σ.113, Αμ.), άμε φέρε (ΑΠ 7, σ.113, Αμ.), δήβε στο κονάγι αγκάλεσέν τονε (ΑΠ 7, σ.113, Αμ.), πάνινε πλύνινε (ΑΠ 7, σ.116, Αμ.), να με πάγεις κάτσεις (ΑΠ 7, σ.116, Αμ.), πήγγε δήβε (ΑΠ 7, σ.117, Αμ., πβ. ΑΠ 6, σ.229, ΑΑ), δήβε το δερ-πάντι καρφώθη (ΑΠ 6, σ.232, ΑΑ)

3) κλώσκουμαι (αλλαγή, στροφή)

κλώσκειται λέει ο παιδάς (ΑΠ 9, σ.118), εκλώστεν είπεν ατον (ΑΠ 9, σ.190, πβ. ΑΠ 24, σ.77, Στ.), εκλώστεν ετέρεσεν (ΑΠ 12, σ.184, Στ.), εκλώστεν κουίζãτον (Α., σ.390), εκλώστεν ετέρεσεν τ' αθρώπς ατ (Α., σ.406), εκλώστεν είπεν την γραίαν (Α., σ.408), εκλώστεν έρθεν σ' οσπίτ (Α., σ.408), εκλώσταν εύραν ατον (ΑΠ 24, σ.80, Στ.) εκλώστεν είπεν τον κύρν ατ (ΑΠ 8, σ.187, Ι.), εκλώστεν να πάει (ΑΠ 7, σ.100, Αρ.), εκλώστεν επαίρνεν την πίτãν (ΠΕ 88, σ.4217)

4) σκούμαι (αλλαγή, απόφαση)

εσκώθεν εκετέβεν (ΑΠ 9, σ.180), εσκώθεν εστεφανώθεν ατεν (ΑΠ 9, σ.181), εσκώθεν εφόρτωσεν (ΑΠ 9, σ.181), εσκώθεν εφόρεσεν τα ραχία σα ποδάράτς (ΑΠ, σ.183), εσκώθεν εκάτσεν απές σην μέσεν (ΑΠ 9, σ.185), ετέρεσεν τιδέν κι ίνεται εσκώθεν επεχαιρέτιξεν ατς (ΑΠ 9, σ.190), ετέρεσεν κι ίνεται εσκώθεν εκάτσεν κά (ΑΠ 9, σ.186), εσκώθεν η κουτσή ετοίμασεν έναν... (ΑΠ, 9 σ.189), εσκώθεν επήγγεν σο παζάρ (ΑΠ 24, σ.94,

ΑΑ), εσκώθεν υναίκεσεν (ΑΠ 24, σ.95, ΑΑ, πβ. ΑΠ 8, σ.184, Ι.), τον πουρνόν εσκώθεν εκαβάλκεφεν τ'άλογον (ΑΠ 21, σ.150, Κερ.), ας σκούμαι πϊάνω και θέκ ατον κά (ΑΠ 21, σ.155, Κερ.), σκούνταν σπογγίζνε (ΑΠ 8, σ.182, Ι.), εσκώθεν είπεν ήντάν έξερεν (ΑΠ 8, σ.190, Ι.), εσκώθαν εφύγαν (ΑΠ 7, σ.107, Κερ.), σκούται πάει τερεί (ΑΠ 7, σ.111, Κερ.), εσκώθαν επήγαν εκρούφτανε (ΠΕ 98-9, σ.4731)

5) σκαλώνω

εσκάλωσαν τα παλικάρᾱ ταβίζνε (Α., σ.395) αλλά και εσκάλωσεν και τσερίζ τα χαρτία

6) φέρω (βλ. και στέλλω, 3.14)

έφεραν εφάισαν ατς (Α., σ.412), ας πάγω εφτάγω φαγίν και φέρω τρώγομε (Α., σ.418), έγκεν έθηκεν ατα (ΑΠ 21, σ.159, Κερ.)

7) εσέγκεν - εξέγκεν

εξέγκεν έδειξεν ατς (Α., σ.424), εσέγκεν εγόμωσεν τ' οσπίτ φαίτα

8) εμπάινω - εβγαίνω, πβ. κατηβαίνω - ανηβαίνω

εξέβεν έστεκεν απάν σην πόρταν (ΑΠ 11, σ.136), εξέβεν κάθεται οπίς σο καλυβόπον (ΑΠ 21, σ.137, Κερ.)

πβ. εκατήβεν έφᾱεν (ΑΠ 24, σ.95, ΑΑ), εκατήβεν κουίζ τον Τούρκον να έρται (ΠΕ 98-9, σ.4734)

9) παίρω, πβ. πϊάνω, αρπάζω, σύρω (επιχειρώ να, μέ ή χωρίς ένταση)

επέρεν εφόρεσεν (ΑΠ 11, σ.138), επέρεν ετέρεσεν (ΑΠ 12, σ.186, Στ.), ας παίρομε όλ κάμομε (Α., σ.397), επήρεν εντώκεν ατην (Α., σ.418), επήες έπες κ' εμέτσες κ' επήραν εσόεφαν εσε (Α., σ.421), να παίρ τρανόνᾱτο (ΑΠ 24, σ.77, Στ.), επαίρεν εδέβασεν ατον (ΑΠ 24, σ.79, Στ.), επάρτε λουστέστε (ΑΠ 28, σ.187, Στ.), παίρτς το φόρεμαν φέρτς ατο (ΑΠ 16, σ.105, Τρ.), επαίρεν τα λώματα εφόρεσεν κ' επήγεν (ΑΠ 21, σ.139, Κερ.)

πβ. επίασες ετσούπωσες ατε (Α., σ.413), έρπαξεν εκούρτεσεν (ΑΠ 12, σ.90), έσυρεν πήρεν (ΑΠ 24, σ.87, ΑΑ)

10) κρούω (βλ. και 4.27)

ντώκεν σκότωσεν το μωρόν ατς (ΑΠ 24, σ.86, ΑΑ), εντώκεν έκοφεν (ΑΠ 24, σ.87, ΑΑ), εντώκεν εσκότωσεν τ' οφίδ (ΑΠ 21, σ.140, Κερ.), τέρεν καπ κρούει τσακών το χέρ ις

11) τερώ, πβ. ελέπω, εγροικώ και ΚΝΕ

ετέρεσεν το καϊκ εχάθεν (ΑΠ 9, σ.179), ετέρεσεν εκείνος εέντον άγρεν θηρίον (ΑΠ 9, σ.183), ετέρεσεν ο γέρον κοντοχονίζ (ΑΠ 9, σ.187), ετέρεσεν θα ίνεται κακοσκότωτος (ΑΠ 11, σ.134), τερεί αθρώπ...κλαίνε (ΑΠ 11, σ.135), αμον ντο ετέρεσεν έρθεν η σειρά... (ΑΠ 11, σ.142), ετέρε-

σεν έρται είνας άθρωπος (ΑΠ 12, σ.184, Στ.), αμον ντο τερεί θα τρώ̄ατον (ΑΠ 16, σ.90, Τρ.), τέρ πώς ποίσον (ΑΠ 16, σ.109, Τρ.), τερεί είναν...πάει σην στράταν (Α., σ.390), τερεί κανείς πουθέν κι έν (ΑΠ 24, σ.77, Στ.), ετέρεσεν τιδέν κι ίνεται (ΑΠ 24, σ.87, ΑΑ), ετέρεσεν δεξ̄ά' πολλά ποδαρέας πάγνε (ΑΠ 28, σ.175, Στ.), ετέρεσεν έγνεφος έν (ΑΠ 21, σ.144, Κερ.), ετέρεσαν κι θ' έπορονν να σπάζν ατο (ΑΠ 8, σ.194, Ι.), ετέρεσεν όλ οι δρακ εκοιμούντανε (ΑΠ 7, σ.100, Αρ.), ετέρεσεν είδεν (ΑΠ 7, σ.101, Αρ.)

πβ. είδεν την κουτσήν ετυλίγεν ατεν τ' οφίδ (ΑΠ 21, σ.140. Κερ.), κι ελέπς με κάθομαι (Α., σ.411), αμον ντ' εγροίξαν επάχυναν (ΑΠ 8, σ.192, Ι.), αμον ντ' εγροίξεν έργεψεν (ΑΠ 9, σ.183)

12) τρέχω, πβ. φεύω (κατεύθυνση προς ενέργεια με ένταση)

έτρεξεν εφίλεσεν το χέρν ατ (ΑΠ 9, σ.188), έτρεξεν ένοιξεν...την πόρταν (ΑΠ 12, σ.174, Στ.), τρέξον πίασον ατε (ΑΠ 16, σ.111, Τρ.), τρέχνε φέρονε (ΑΠ 7, σ.105, Αρ.), τρέξον παρακάλ τον... (ΑΠ 24, σ.84, Στ.), έτρεξεν εσέγκεν το τραπέζ (ΑΠ 28, σ.169, Στ.), τρέξον δέβα τέρεν (ΑΠ 21, σ.136, Κερ.), αμάν έτρεξεν εδώκεν (ΑΠ 8, σ.194, Ι.)

πβ. έφνεν επήεν (ΑΠ 24, σ.93, ΑΑ)

13) φοούμαι

αν φοάσαι φεύω (ΑΠ 9, σ.183), εφοέθεν κάπ λέ̄ατο (ΑΠ 11, σ.135), εφοέθεν κάτ παθάν (ΑΠ 11, σ.137), φοβάται φτάει (ΑΠ 7, σ.117, Αμ.)

14) στέλλω (βλ. και 3.6)

έστειλεν εκάλεσεν τον παιδάν (ΠΕ 85, σ.4082)

15) τυχαίν

έτυχεν ευρέθεν και η ποπαδία (ΑΠ 11, σ.142)

16) ωρ̄ά'σον (ωρία), πβ. λάχ, χ̄αίτε (χαϊτέστεν)

ωρ̄ά'σον ανοίτε και τερείτε (Α., σ.393), ωρ̄ά'σον πάτε δ̄αβαίνετε (ΑΠ 8, σ.112, Ι.), ωρία κάτ πας λές ατον (ΑΠ 8, σ.182, Ι.)

πβ. λάχ χορτάεις (ΑΠ 28, σ.169, Στ.), χ̄αίτε πάμ εντάμαν (ΑΠ 7, σ.112, Κερ.), χαϊτέστεν ας τερούμε (ΑΠ 7, σ.104, Αρ.)

17) θαρώ

εθάρεσεν μασχαρεύ μετ εκείνεν (ΑΠ 9, σ.179), εθάρνεν κάτ άλλο έρθεν σο κιφάλν ατς (ΑΠ 9, σ.182), εθάρεσεν είδεν ατον εφτωχόν (ΑΠ 9, σ.187), εθάρναν έφαεν ατεν τ' οφίδ (ΑΠ 11, σ.132), εθάρεσεν παίζ̄ατον (ΑΠ 11, σ.135), εθάρεσεν αγαπούν τ' έναν τ' άλλο (ΑΠ 11, σ.138), εθάρεσεν επέθανεν (ΑΠ 12, σ.184, Στ.), εθάρνεν κέλα έφαγαν την ανεπιάν ατς οι τσακάλ (Α., σ.389)

3.2 Παρατηρήσεις (βλ. και 5.2)

1) Στις ασύνδετες εκφορές ρημάτων κανονικά λείπουν από το δεύτερο ρήμα τα μόρια *θα, να, ας, πχ.* αναμέν πότε *θα μερών* και σκούται *πάει στην πολιτείαν* (ΑΠ 12, σ.189, Στ., πβ. και ...σκούται *πάει δάβαίν*), *να κλαίφνε το δαχτυλίδ και παίρνε και πάν δίν στο κεί* (Α., σ.404), *αναμέν να έρχουν ανοίγν στον* (ΑΠ 9, σ.188), *να στείλάτεν και πάει ελέπ τα κυρονκά τς* (ΑΠ 9, σ.181), *ας πάω τερώ κ' επεκεί έρχουμαι κείμαι κά* (ΑΠ 12, σ.173, Στ.) κτλ. Οι εξαιρέσεις, πχ. *επήαν να προσκνούν* (ΑΠ 9, σ.179, πβ. *επήαν προσκνούν*), *θα πάει ν' ελέπ* (ΑΠ 16, σ.87, Κερ., πβ. *θα πάει ελέπάτς*, ΑΠ 11, σ.131), *επήγεν να φέρäτον φουστούγα και τρώει* (ΑΠ 7, σ.199, Κερ., πβ. *επήεν έφερεν στον φουστούκά να τρώει*), *ελάτε ας φεύομε* (ΑΠ 7, σ.99, Αρ.), *ας πάγω ας τερώ* (ΑΠ 7, σ.99, Αρ., πβ. *ας πάω τερώ*), *εκλώστεν να πάει* (ΑΠ 7, σ.100, Αρ.), *ετέρεσεν θα ίνεται κακοσκότωτος* (ΑΠ 11, σ.134) κτλ., οφείλονται στη διάκριση άλλης τροπικότητας - τελικότητας κτλ., σε χαρακτηριστικά ποντιακών υποδιαλέκτων, σε πιθανή επίδραση της ΚΝΕ κτλ. (πβ. σε σύγκριση με την ΚΝΕ την χρήση του και αντί να σε φράσεις όπως *να στείλάτεν και πάει...*, *δίω σε και τρώς;*, *ξάι μη γυρίεις και τερείς σπίς*, ΑΠ 16, σ.103, Τρ., *εθέλεσεν να σκούται και πάει*, ΑΠ 9, σ.186. Βλ. και 2.3).

2) Το πρώτο ρήμα των ασύνδετων εκφορών δηλώνει κίνηση (*έρχουμαι, πάω* (*χάιτε*), *κλώσκουμαι, σκούμαι, σκαλώνω, φέρω, εξέγκεν - εσέγκεν, εξέβεν - εσέβεν, ανηβαίνω - κατηβαίνω, παίρω* (*πιάνω, αρπάζω, σύρω*), *κρούω, τρέχω* (*φεύω*), *στέλλω*). Από τα υπόλοιπα, τα *ωρä'σον, λάχ* είναι προστακτικές που χρησιμοποιούνται πιά σαν επιφωνήματα (πβ. νοηματικά και το *φρούμαι*), ενώ τα *τερώ* (*ελέπω, εγροικώ*), *θαρώ* θυμίζουν αντίστοιχες συντάξεις της ΚΝΕ.

3) Στα ποντιακά συναντούμε σπάνια με τα παραπάνω ρήματα και συντάξεις όμοιες με της ΚΝΕ, πχ. *να παίρ και να πάει φέρäτεν* (ΑΠ 11, σ.130), *έρθα για να παίρω σε* (Α., σ.392, πβ. Α., σ.442), *πώς θα έρται να ελέπάτς* (ΑΠ 16, σ.95, Στ., πβ. ΑΠ 16, σ.105, Στ.), *αν έρται να δάβαίν* (ΑΠ 6, σ.83), *έρθα να δείκω σας ατα* (ΑΠ 9, σ.192, πβ. ΑΠ 12, σ.137), *να πάει και να τρώνε εντάμαν* (Α., σ.426), κτλ. Όμοιες παρατηρήσεις μπορεί να κάνει κανείς και για εκφορές όπως *κάπ ελέπάτον και φεύ = μήπως τον δει και φύγει, αμον ντο είδεν κ' έρχεται επήεν εδέβεν = μόλις τον είδε κι έρχεται...*

4. Εκτός από τις συντάξεις που εξετάστηκαν ως εδώ, παρουσιάζονται στα ποντιακά και άλλες συντάξεις και συνθετικές μορφές, που δεν εμφανίζουν το ασύνδετο οχήμα, έχουν όμως παρόμοιες λειτουργίες και αποτελούν

χαρακτηριστικά του συναλικού συστήματος του ποντιακού ρήματος (μαζί με τους χρόνους, τις όψεις κτλ.).

Οι εκφορές αυτές, που η έκταση της χρήσης τους παρουσιάζει διαβαθμίσεις, κατατάσσονται στις ακόλουθες κατηγορίες:

1. Ρήματα που εμφανίζονται σε δεύτερη θέση σε παρατακτική σύνδεση ρημάτων με το και.

1) πάω (συνέχιση, ενίσχυση ενέργειας)

εγέρασεν κ' εγάθεν κ' επήεν (ΑΠ 9, σ.184), τα φορτούνας επάιραν ατς κ' επέγγανε (ΑΠ 16, σ.81, Τρ.), ρουνίζ και πάει (ΑΠ 16, σ.101, Τρ.), εχάιρετον κ' επέγγεν (ΑΠ 16, σ.85, Τρ.), λένε και πάνε (Α., σ.402)

2) απομένω (τερματισμός ενέργειας)

σίτᾱ ενούνιζεν εκοιμέθεν κ' επέμνεν (ΑΠ 12, σ.180, Στ., πβ. ΑΠ 8, σ.201, Ι., ΑΠ 7, σ.108, Κερ., ΑΠ 24, σ.79, Στ.), επάγωσαν κ' επέμναν (ΑΠ 12, σ.182, Στ.), εσάσεφεν κ' επέμνεν (Α., σ.389, πβ. Α., σ.403, ΑΠ 8, σ.185, Ι.), έρθεν κ' επέμνεν (ΑΠ 11, σ.140, πβ. ΑΠ 8, σ.195, Ι., Α., σ.391), όλ έρθαν κ' επέμναν (Α., σ.394), κάτ ρούζ κ' απομέν ση χώρας τα στράτας

3) στέκουμαι (βλ. στέκω)

ατέ πα επέρεν ατεν κ' εστάθεν (ΑΠ 11, σ.134), επήραν ατην κ' εστάθαν... (Α., σ.403)

4) στέκω (ενέργεια σε συγκεκριμένη στιγμή)

εδάβαίνεν κ' έστεκεν (ΑΠ 16, σ.83, Τρ.), σίτᾱ εδάβαίνα κ' έστεκα (ΑΠ 16, σ.112, Τρ.), έρται και στέκ μεθυσμένος (Α., σ.419), πάει και στέκ να σαρεύ ξάν ση... (Α., σ.402), η κουτσή έρται και στέκ (ΑΠ 21, σ.140, Κερ.), εβγαίν και στέκ η ψύς (ΠΕ 100, σ.4800), τρίς την ημέραν έλεγεν κ' έστεκεν για το πανεπιστήμιον (ΠΕ 7, σ.3782), ατός σιτά έλεγεν κ' έστεκεν (ΑΠ 19, σ.293, Νικ.), αράτς πα τυρράνιουμαι και στέκω (ΑΠ 24, σ.95, ΑΑ), τρέξον το παιδίν ρούζ και στέκ, κάτ ποίστεν η κοιλία μ σπάν και στέκ, εμαύρισε και στέκει (Χατζιδάκις, 1915, σ.204), «αμον το κλάν ο γάιδαρον τρία φορές θ' ποθάντς»...έκλασεν ο γάιδαρον μαιν...«ά θ' αποθάνω και στέκω» (ΑΠ 17, σ.245), ασην πείναν αποθάνω και στέκω (ΑΠ 11, σ.94)

5) γλυτώνω (οριστικό τέρμα ενέργειας)

εποίκαν την χαράν κ' εγλύτωσαν (ΑΠ 11, σ.139)

2. Ρήματα που εμφανίζονται σε πρώτη θέση σε παρατακτική σύνδεση ρημάτων με το και.

1) πατώ (έναρξη ενέργειας με ένταση δυνάμεων)

επάτεσεν κ' εσούριξεν (ΑΠ 16, σ.83), επάτεσεν κ' εκούϊξεν (ΑΠ 16, σ.88)

2) σπίχκουμαι, σπίγγω (πβ. πατώ)

εσπίχτεν κ' ελάγγεφεν ο δράκον (ΑΠ 21, σ.148, Κερ.), εσπίχτεν κ' ελάγγεφεν απάν (ΑΠ 7, σ.102, Αρ.), εσπίχτεν κ' εβάρκιξεν (ΑΠ 11, σ.139), εσπίχτεν κ' εγκαλαῶστεν κ' εφίλεσεν ατην (Α., σ.431), έσπιγξεν κ' έδαξεν ατον (ΑΠ 8, σ.195, Ι.), έσπιγξαν κ' εκράτεσαν το στόμαν αθε (ΑΠ 8, σ.188, Ι.)

3) επορώ

να μή επορεί και κλαίει (ΑΠ 8, σ.188, Ι.), εγώ επορώ κ' ευρήκω (ΑΠ 12, σ.182, Στ.), επόρνα κ' έστεκα (ΑΠ 9, σ.188), επορείς και κόφτς; (ΑΠ 7, σ.103, Αρ.), αγείνο αν επορείς και φέρεις (ΑΠ 6, σ.233, ΑΑ) αλλα και κι ά πορούμ πιάνουμ ατο (ΑΠ 24, σ.81, ΑΑ)

4) έχω

τα κλαδία είχαν κ' ετσακούσανε (ΑΠ 6, σ.232, ΑΑ), αμον ντο είδεν ατς απο μακρά πως εχ κ' έρχουν (ΑΠ 11, σ.139), εγύρτσεν κ' εχ κ' έρτον (ΑΠ 16, σ.94, Τρ.)

5) αφήνω (απότομη έναρξη)

εφέκεν κ' εκλώστεν σ' οσπίτ (Α., σ.398), εφέκαν κ' έφυγαν (Α., σ.404), εφέκαν κ' εκλώστανε (ΑΠ 9, σ.181-2), εφέκεν κ' εδέβεν πλάν (ΑΠ 12, σ.177, Στ.), εφέκεν κ' έφυνεν λυπημένον (ΑΠ 12, σ.190, Στ.), άφς και φύγον (ΑΠ 16, σ.109), εφήκεν κ' εξήβεν (ΑΠ 16, σ.113, Τρ., ΑΠ 28, σ.169, Στ.), εφέκεν κ' επήγγεν σ' έναν μέρος (ΑΠ 21, σ.153, Κερ.), εφέκα κ' εξέβα

6) αρχινώ

ερχίνεφεν και τρώει (ΑΠ 16, σ.90, Τρ.), ερχίνεσεν κ' είπεν ατεν (ΑΠ 8, σ.198, Ι.)

7) κρούω, χτυπώ (έντονη έναρξη)

ο γιόν εντώκεν κ' εγκαλαῶστεν ατον (Α., σ.389, πβ. Α., σ.396), έτρεξεν κ' εχτύπεσεν κ' εγκαλαῶστεν την θυγατέραν ατ (ΑΠ 21, σ.158, Κερ.)

8) εφτάω (πβ. κάνω και της ΚΝΕ)

κάπως επήγεν να εφτάει και κρούει τ' άλογον (ΑΠ 16, σ.94, Τρ.), πώς ν' εφτάει και τρώατα (ΑΠ 9, σ.179), κι θά επορεί να εφτάατεν και καλατσεύ (ΑΠ 9, σ.180), εποίκεν ατον κ' έσκασεν (ΑΠ 9, σ.184), πώς α φτάει κ' εβγάλλατην αση μές (ΑΠ 24, σ.86, ΑΑ), πώς εφτάει και δί ψήν (ΑΠ 28, σ.176, Στ.), πώς εποίκες κ' εκέρδισες ατόσα παράδες; (ΑΠ 28, σ.183, Στ.), πώς εποίκες κ' εγλύτωσες; (ΑΠ 21, σ.143, Κερ.), ντό θ' εφτάω και να κατενίζω (ΑΠ 8, σ.182, Ι.), πώς θ' εποίνεν κ' εγόμενον (ΑΠ 8, σ.197, Ι.), κάπως εποίκεν κ' έφγγεν (ΑΠ 7, σ.86, Αρ.), ντό εποίκεν κ' ευρέθεν εκεί (ΑΠ 7, σ.108, Κερ.)

9) ευρίομαι

κανείς να μή ευρίεται κ' αγαπά με (ΑΠ 11, σ.132)

5.1 'Αν εξετάσουμε τις χρήσεις και τις λειτουργίες των παραπάνω ρημάτων, παρατηρούμε ότι σχηματίζονται οι εξής ομάδες ρημάτων κατα τις τροπικότητες που δηλώνουν (κάποτε και με εσωτερικές κλιμακώσεις):

1) κατεύθυνση προς ενέργεια που εκφράζεται με το δεύτερο ρήμα, προκαταρκτική ενέργεια, προσχεδιασμός, πρόβλεψη

έρχουμαι - πάω, εβγαίνω - εμπαινώ, κατηβαίνω - ανηβαίνω, εξέγκεν - εσέγκεν, τρέχω, φεύω· παίρω, πϊάνω, φέρω - στέλλω· κρούω - αρπάζω, σύρω

2) αλλαγή, στροφή, απόφαση

κλώσκουμαι, σκούμαι

3) χρονική στιγμή θεώρησης της ενέργειας

και+στέκω, και+πάω, και+στέκουμαι, και+απομένω, και+γλυτώνω

4) έναρξη ενέργειας

αρχινώ+και, σκαλώνω(+και), αφήνω+και· εφτάω+και, πατώ+και, σπίνκουμαι+και, κρούω+και

5) αντίληψη, εκτίμηση ενέργειας

τερών, ελέπω, εγροικώ· θαρώ· φοούμαι

Οι εκφορές αυτές δέν εξαντλούν τα μέσα που διαθέτει η ποντιακή για την έκφραση τροπικοτήτων, όπως φαίνεται απο τις ακόλουθες συντάξεις (πβ. και ετσάιξεν κ' εκουϊξεν, ΑΠ 12, σ.184, Στ., ενούντζεν κ' επενούντζεν βλ. 5.272, μεταφορικές χρήσεις ρημάτων, πχ. πολεμώ να... 'προσπαθώ να' κτλ.) που δηλώνουν

6) ταυτόχρονο, συνεχές

έμ...έμ (πβ. ΚΝΕ), πχ. έμ τρέχ έμ λέάτον ντό γέντον (ΠΕ 98-9, σ.4731), νουνίξ κ' εμπαιν νουνίξ κ' εβγαίν (Α., σ.389), τρωει και τρωει (πβ. *izer de izerler*)

7) εναλλαγή

τόναν...τάλλο, πχ. (η κοσσάρα) τόναν τρώει τάλλο τερεί

8) άμεση διαδοχή

Εκτός απο τις παρατακτικές συντάξεις όπως ελάγκεφεν κ' εσκώθεν (ΑΠ 28, σ.178, Στ.), η άμεση διαδοχή εκφράζεται με εκφορές όπως εσούμωσεν κι εσούμωσεν σην θάλασσαν εξέγκεν τα κοντούράις (βλ. Ανδριώτη, 1957, σ.4533-6), σ' ημσόν το ραχίν εξέβαν κι εξέβαν εβράδυνεν (ΑΠ 12, σ.189, Στ.), όπου τονίζεται ισχυρότερα το πρώτο ρήμα, ντο ερούξεν κ' ερχίνεσεν το κλάψιμον έναν έτον, ντο είδε με κ' επάτεξεν κ' εγαραλάϊξεν έναν έ-

τον με ισχυρό τονισμό του έναν, το δεντροόν χά θα ρούζ, έντον και το θάμαν (ΠΕ 22(1978))

9) εξέλιξη

έλα έλα ετρανυνεν η κουτσή (Α., σ.387, πβ. έρθεν κ' ετρανυνεν η κουτσή), ονταν έρθεν κ' εσούμωσεν (ΑΠ 28, σ.173, Στ.), το νερόν έρθεν κ' εγόμεωσεν το γουίν (ΑΠ 24, σ.82, Στ.), ο αλεπόν έρθεν κ' εσκολεκίασεν (ΠΕ 88, σ.4219) κτλ., με ισχυρότερο τονισμό στο έρθεν.

10) αδυναμία

ρήμα+κι είμαι, πχ. τιδέν να λέω κι είμαι (ΠΕ 83-4, σ.46), αδά ν' απομένω κι είμαι (ΠΕ 77, σ.3721), αν κι ψηφίζετε με εγώ να γίνουμαι βουλευτής κι είμαι (ΠΕ 100, σ.4811)

11) ιδιωτισμοί

Απο τις παραπάνω εκφράσεις προήλθαν (με μεταφορά κτλ.) αρκετοί ιδιωτισμοί, πχ. έχνε με και στέκνε (ΑΠ 14, σ.29, 'τα έχουν συνεχώς μαζί μου'), επέρεν ατον κ' εστάθεν ('τον δέρνει συνεχώς'), παίρω και στέκω τον μαύρον τον Βέβαιαν κ' εβγάλλω την ψήν ατ (ΠΕ 100, σ.4809), επέρε με κ' εστάθεν με τ' άκλερα τα χράματς (ΠΕ 53-4, σ.2669), αφίλε μου» εφτάω κ' αφήνω σε (ΠΕ 83-4, σ.51,52), έφρααν ατο κ' εκάτσαν κά (ΑΠ 8, σ.191, I., 'το υπέστησαν αδιαμαρτύρητα'), δώδεκα κορόσα, είπεν Αλής, εδώκα σ' ατα κ' επήγεν (ΠΕ 53-4, σ.2671), εχπάστεν κ' έχ και πάγει (ΑΠ 1, σ.76), εχκέρχεται.

5.2 Παρατηρήσεις

1. Κριτήρια της τροπικής χρήσης ενός ρήματος μπορούν να είναι

1) η μή κυριολεκτική χρήση, άν και υπάρχουν πολλές περιπτώσεις όπου δέν είναι εύκολη η διάκριση

2) η έλλειψη αντικειμένου(ων) ή άλλων συμπληρωμάτων (επιρρηματικοί προσδιορισμοί κτλ.) μετά το τροπικό ρήμα, πχ. επέγγεν εδούνεν ελεημοσύνās - επέγγεν σα φτωχά τ' οσπίτā εδούνεν ελεημοσύνās (ΑΠ 9, σ.184)

3) η ομοιότητα προσώπου των συνδεομένων ρημάτων (εξαιρέσεις: θαρώ, τερώ, φοούμαι κτλ.)

4) η έλλειψη κάποιου μορίου μεταξύ τους, πχ. εκλώστεν επήεν - εκλώστεν να πάει, εσκώθεν επήεν - εσκώθεν μίαν να πάει (βλ. 3.21)

5) ο τονισμός και η παύση, πχ. το παιδίν ερουζνεν /κ' εστεκεν (συμπλεκτική παράταξη ρημάτων) - το παιδίν ερουζνεν κ' εστεκεν, ερθεν / ειδεν ατον - ερθεν ειδεν ατον

2. Τα τροπικά ρήματα (και οι εκφράσεις) δεν εμφανίζουν κάθε φορά την ίδια στατιστική εικόνα. Μερικά είναι πολύ συχνά (πχ. πάω - έρχομαι, σκούμαι κτλ.), πολλά όμως είναι σπάνια, ισοδυναμώντας κάποτε με ιδιωτισμούς (πχ. εχκέοχεται)

3. Πολλά απο τα τροπικά ρήματα δέν παρουσιάζουν αυστηρή συντακτική χρήση, δηλ. μπορούν να συνδέονται και με το και, οπότε συνήθως κυριολεκτούνται, πχ. έρθεν είς αλεπός κ' ορωτά τον (πβ. κάρουμαι κτλ.)

4. Οι δυνατότητες συνδυασμού τροπικών ρημάτων σε μιά ασύνδετη χρήση (βλ. 3.1, 3.2) παρουσιάζει συνήθως κάποιο όριο (πβ. τις συνηθισμένες εκφορές του τύπου παίρω πάω φέρ' ατο κεί με τις τελείως σπάνιες όπως ωράσον σκούσαι τρέεις πάς κατηβαίντε παίρτε πατείς και τρώς όλον την πίταν!), ενώ τα ρήματα με τα οποία συνδέονται μπορούν να παρουσιάσουν μιά σειρά (ασύνδετα ή σε παράταξη με και), που έχει κι αυτή κάποιο όριο (πχ. επήεν έφραεν, έπεν, εχασμέθεν ή έρθεν εξαπλώθεν κ' ενεπάεν).

5. Το ίδιο ρήμα μπορεί να εκφράσει διαφορετικές τροπικότητες, πχ. επήεν εχάθεν (=απομακρύνθηκε πάρα πολύ, ωστε να τον χάσουμε απο τα μάτια μας) - εχάθεν κ' επήεν (=χάθηκε, απέτυχε απογοητευτικά).

6. Τα ρήματα που συναποτελούν τις παραπάνω εκφράσεις βρίσκονται στον ίδιο γραμματικό τύπο. Παρατηρούμε όμως οτι

1) Λείπει το γραμματικό μόριο απο το δεύτερο ρήμα, πχ. θα πάω ορωτώ (KNE θα πάω να ρωτήσω), θα έρται παίρατον (KNE θα έρθει να τον πάρει), ας πάει αποθάν (KNE ας πάει να πεθάνει), να πάει φέρäτο (KNE να πάει να το φέρει). Παρατηρούνται όμως κάποτε και εκφορές του τύπου ας πάγω ας τερών ή συστηματικές διαφορές στη σύνταξη ορισμένων ρημάτων όπως κι επόρνα να έστεκα σα ποδάράμ - να πόρνα κ' έστεκα σα ποδάράμ.

2) Μπορεί να εμφανίζονται τα ρήματα σε διαφορετικούς τύπους ανάλογα με τη λειτουργία τους κάθε φορά, πχ. ετέρεσεν είδεν αλλα ετέρεσεν έγνεφος έν..., έρθαν επαρακάλναν ατον αλλα έρθαν επαρακάλεσαν ατον, ερχίνεφεν και τρώει, εσκώθεν θα πάει ελέπάτον.

7. Τα τροπικά ρήματα

1) Αντιστοιχούν με διακρίσεις της KNE, πχ. θα πάει (έρται) αχταρεύ το κεπίν ισοδυναμεί με μέλλοντα στιγμιαίο της KNE (όπου βέβαια μπορούμε να πούμε θα σκάψει τον κήπο αλλα και θα πάει (έρθει) να σκάψει τον κήπο), επήεν (έρθεν) έγκεν ατα (πβ. παρακείμενο της KNE τα έχει φέρει), έμ τρέχ έμ λέäτον ντό εγέντον = τρέχει λέγοντάς του τί έγινε.

2) Διακρίνονται (κάποτε με δυσκολία) απο τις εκφράσεις που δηλώνουν τον τρόπο ενέργειας (Aktionsart), όπως ενούντζεν κ' επενούντζεν (ΑΠ 11, σ.133), όπου δηλώνεται η επίταση της ενέργειας, κακομελετώ - καλομελετώ.

3) Αντιστοιχούν με νοηματικές κατηγορίες της έκφρασης του χώρου και των τοπικών σχέσεων της ποντιακής (βλ. Σετάτος, 1975), δηλ. κατεύθυνση (σ'), αλλαγή (πβ. *άνθεν - κάθεν*), χρονική στιγμή (πβ. *καικά, κές, κιάν, μερέαν*), έναρξη (ας), αντίληψη (πβ. *απάν - αφκά κτλ.*).

6. Προέλευση

Η ερμηνεία της προέλευσης και δημιουργίας των στοιχείων αυτών της ποντιακής παρουσιάζει δυσκολίες, γιατί προϋποθέτει όχι μόνο τη σύγκριση με τις άλλες γνωστές μορφές της ελληνικής, νέας και αρχαίας, αλλά και με τις γλώσσες και διαλέκτους του μικρασιατικού περιβάλλοντος της ποντιακής, εφόσον δέν μπορούμε να αποκλείσουμε παλαιότερες και νεότερες επιδράσεις τους σ' αυτήν. Έτσι ο Αναστασιάδης (1976) αναζητεί συνήθως παλαιότερες ελληνικές εκφορές, οι οποίες θα μπορούσαν να αποτελέσουν την αφετηρία για νεότερες εξελίξεις, που ενισχύθηκαν και απο τουρκικές επιδράσεις. Το πλάτος όμως και η ένταση των δανείων αυτών (ιδιαίτερα με τα ξένα χαρακτηριστικά που εισάγονται) δημιουργούν ένα σύνολο, που κάνει δύσκολη την αμφισβήτηση ουσιαστικής τουρκικής επίδρασης, όσο και αν μας λείπει μιά διεξοδική έρευνα των φαινομένων και υποθέσεων (πχ. αν το και μεταξύ ρημάτων της ποντιακής αποδίδει το μόρφημα -α του πρώτου ρήματος αντίστοιχων τουρκικών εκφορών). Υπάρχει επίσης το θέμα του δανεισμού απο άλλες γλώσσες (βλ. 6.1, 6.2), όπως και το γενικότερο θέμα της εμφάνισης παρόμοιων κατασκευών σε διάφορες γλώσσες του κόσμου (βλ. Wandruszka, 1979, σ.255-6, με παραδείγματα όπως λατ. *erat docens*, αγγλ. *he was weeping*, ιταλ. *sta cantando*, ισπαν. *está cantando*, πορτογ. *está a cantar*, βραζιλ. *está cantando*, γαλλ. *il est en train de chanter* κτλ.). Αφήνοντας για το μέλλον την πλατύτερη έρευνα των προβλημάτων αυτών, περιορίζομαι εδώ σε μερικές παρατηρήσεις.

6.1 Ασύνδετα

1. Τουρκική

Ο Παπαδόπουλος (1933, σ.224) θεωρεί ότι η ασύνδετη σύνταξη ρημάτων της ποντιακής, όπου «ή έννοια απαιτεί νά εκφέρονται ή κατά παράταξιν μετά του συμπλεκτικού και ή καθ' υπόταξιν ως είδικαί, αναφορικά και τελικάί προτάσεις», προέρχεται απο την τουρκική και αναφέρει παραδείγματα όπως «έπτηεν έγκεν άτο=*gütdi getirdi*, έξέρω άς εκείνον πλέα ψέματα λέγω=*biliogum ondan daha çok yalan söyliogum*, άς πάγω έλέπω=*giteim bakaim*, έπαρ άς έλέπωμεν=*al bakalim*». Στην τουρκική (πβ. και KNE) είναι δυνατή η ασύνδετη σύνταξη, όταν δυό ή περισσότερα ρήματα έχουν το ίδιο υποκείμενο και χρόνο σε μιά πρόταση (η *copula* εμφανίζεται

μόνο στο τελευταίο ρήμα, πχ. *Memet mutlak sinirlenir, bağıtır, çağıtır kamyonu zoraki binerdi*, βλ. Tietze, 1963, σ.157). Συνήθως στα τουρκικά χρησιμοποιούνται (βλ. Banguoğlu, 1974, σ.428-9) τα λεγόμενα *ulama zaiffiilleri* (*gérondifs de liaison*, γερούνδια συνδέσεως ως ημιβοηθητικά ρήματα), πχ. τύποι του πρώτου ρήματος σε *-ir* για να δηλωθούν πράξεις η μία μετά την άλλη ή ταυτόχρονες (πβ. *en* διά *duoïn*, πχ. *atır tutmak*), απόλυτες προτάσεις, τροπικές προτάσεις (πβ. το ρηματικό μόρφημα *-erek* με ευρύτερη χρήση). Υπάρχουν όμως και εκφορές όπως *gel gör ki...* (Makal, 1970, σ.29), *altuncukları yedi içti* (TEA, σ.236), *kariyi çekir karayır kaçti gitti* (TEA, σ.235), *bu şiiiri bana bulur getirir misin oğlum?* (TEHP, 2. τ., σ.383).

Ασύνδετα ρήματα συναντούμε και στα καππαδοκικά, όπου οι μελετητές (Dawkins, Τριανταφυλλίδης, Παπαδόπουλος, Κωστάκης, Κεσίσογλου) παραπέμπουν επίσης στα τουρκικά, πχ. *αφήνω παίνω*=σηκώνομαι και φεύγω (Κεσίσογλου, 1951, σ.127, πβ. *birakmak gitmek*), *σηκώναν πήαν* κτλ. (βλ. και 6.22, 6.26). Κατά τον Αναστασιάδη (1976, σ.271-3) η εκφορά α' ρήμα (προτερόχρονο) + β' ρήμα με κοινό υποκείμενο (και κάποτε αντικείμενο) και χωρίς και ανάμεσά τους απαντά σε όλα τα δυτικοκαππαδοκικά ιδιώματα και στη Συνασό, ιδιαίτερα όταν μιά πρόταση είναι αρνητική. Αναφέροντας παραδείγματα και από την ποντιακή και κυπριακή (πχ. και εις τας τρεις της ημερός, *μπαίνει καλημερά τον*, σ.272), δέχεται τελικά ότι ο ιδιαίτερος αυτός εκφραστικός τρόπος των μικρασιατικών ιδιωμάτων προέρχεται από τα αρχαία ελληνικά (πχ. *χώρει δευρή, δείξον σαυτόν*, Αριστοφ. Νεφ. 889) και ιδίως την Κοινή μέσω της μεσαιωνικής ελληνικής.

2. Αρμενική

Στη σημερινή αρμενική συναντούμε εκφορές όπως (της ανατολικής αρμενικής) *gnac'i gma* (πβ. *επήα έβρα*), *ekel tarel en* (πβ. *έρθαν επέραν*), *t'ob gan hasnen* (πβ. *ας πάν προφτάνε*). Στην κλασική αρμενική (*grabar*) δύο προσωπικοί ρηματικοί τύποι (τα ρήματα αυτά συνήθως αρχίζουν με όμοιο φθόγγο) που ενώνονται σημασιολογικά αποτελούν ενότητες (κάποτε συνδέονται με το *ew*=και, πβ. ποντιακά *ετσάιζεν κ' εκούιζεν*, ΑΠ 12, σ.184, *εσκάλωσαν να κρούνε και παίρνε*, ΑΠ 21, σ.57, αλλά και *φάζ κεράζäτον*, ΑΠ 7, σ.111) που προφέρονται εξαικολουθητικά (σαν μιά λέξη), ιδίως στον αφηγηματικό λόγο. Το χαρακτηριστικό αυτό, που ίσως έχει διαλεκτική προέλευση, αποτελεί ιδιοτυπία της αρμενικής, γιατί είναι ανεξάρτητο από τα ελληνικά κείμενα που μεταφράζονται στα αρμενικά, ενώ άλλοτε χρησιμεύει για την απόδοση ελληνικών εκφράσεων με μετοχή+ρήμα. Κατά τον Meillet (1962, σ.101-113) αυτό μπορεί να γίνει με κάθε ρήμα, πχ. *kal* (στέκω, μένω), *dal* (πηγαίνω), *gal* (έρχομαι), *gnal* (πηγαίνω), *ert'al* (πηγαίνω), *jañnel*

(σηκώνομαι) κά: *arī kac, manuk du*=ή παῖς, ἔγειρε, *ekn bnakecaw i Ka-*
o' aḡnawm=ἔλθὼν μετόκησεν εἰς Καφαρναούμ, *nist grea*=καθίσας γράφον.

Κατὰ τον Kusikian (1959, σ.29) οἱ ασύνδετες προτάσεις (ρήματα), που εμφανίζονται ἤδη στα υπολείμματα τοῦ ἀρχαίου ἀρμενικοῦ ἔπους καὶ ἐπιδίδουν στὴ μεσαιωνικὴ καὶ νέα ἀρμενικὴ (πβ. καὶ σ.138, ὅπου φαίνεται ὅτι τὸ *ew*=καὶ χρησιμοποιεῖται μόνο ὅπου εἶναι ἀναγκαῖο καὶ ὅτι ὑπάρχει ἡ τάση νὰ παραλείπεται τὸ ὑπαρκτικὸ ρῆμα ὅταν δημιουργοῦνται σύνθετοι τύποι), ἐκφράζουν τὴν ταυτόχρονη ἐνέργεια ἢ τὴν ἀκολουθία, πχ. *na ane' gnac' ew šineac'*=κατευθύνθηκε, πήγε καὶ ἐκτίσε. Στὸ ἀρχαῖο ἀρμενικὸ ἔπος (σ.27) βρῖσκουμε καὶ ζευγαρωτὰ κατηγορήματα με ὑφολογικὴ λειτουργία, καθὼς τὰ δύο μέλη ἀλληλοσυμπληρώνονται ἐνισχύοντας τὴ βασικὴ σημασία (βλ. καὶ Jensen, 1959, §§ 497-8).

3. Περσικὴ

Στὴ νέα περσικὴ (*farsi*) συναντοῦμε ασύνδετα ρήματα ὅπως καὶ στα ποντιακά, πχ. *rā šod raft nišast*=εσκώθεν ἐπήεν ἐκάτσειν (ἐνὼ ἀλλοῦ *rā šod o raft*=εσκώθεν κ' ἐπήεν), *raft rasīd*=ἐπήεν ἐδέβεν, *āmad nišast*=ἐρθεν ἐκάτσειν, *avardand rīkhtand dar rā-e-man o gozāšand raftand*=επέραν ἐσυσραν (ατο) σα ποδάρām κ' ἐφέκαν κ' ἐφραν (τὸ δεύτερο καὶ δέν ὑπάρχει στα περσικά, πβ. 4.25). Ἡ σύνταξη αὐτὴ εμφανίζεται καὶ στὴ μεσαιωνικὴ ἱρανικὴ (*pehlevi*, βλ. Nyberg, II, 1974, σ.15, γιὰ τὸ ρῆμα *āmatan*, πχ. *ari-š āmat 2 zan nišastak dīt* 'having arrived there he saw...').

4. Αἰξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι καὶ στα χετιτικὰ τὰ ρήματα *uua-* (έρχομαι) καὶ *rāi-* (πηγαίνω) μποροῦν νὰ δημιουργήσουν φρασεολογικὲς ἐνότητες με ασύνδετα ἀκόλουθα ρήματα (βλ. Friedrich, 1960, § 312 γιὰ περισσότερες πληροφορίες καὶ παραδείγματα).

5. Ἄν υποθέσουμε κάποια σχέση μεταξύ ποντιακῶν καὶ ἀρμενικῶν φαινομένων ασυνδεσίας ρημάτων (ἀμεσος ἢ ἔμμεσος δανεισμός ἢ ἐπίδραση ἀπο τὴ μιά στὴν ἄλλη ἢ καὶ στὶς δύο ἀπὸ μιά τρίτη γλῶσσα, ἐφόσον ἡ ἀνεξάρτητη δημιουργία φαίνεται κάπως δύσκολη, ἂν πάρουμε ὑπόψη μας τὴν ἀπώλεια τῆς μετοχῆς τοῦ ἐνεστώτα στα ποντιακά), τότε εἶναι δύσκολο νὰ υποθέσουμε σ' ὅλες τὶς περιπτώσεις τουρκικὴ ἐπίδραση στα ποντιακά, γιὰτι αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ δικαιολογήσει τὰ ἀρμενικὰ φαινόμενα, ἐφόσον αὐτὰ εμφανίζονται πολὺ παλαιότερα ἀπὸ τοὺς Τούρκους στὴ Μ. Ἀσία (IV-V αἰ. μ.Χ., ἂν ὄχι II αἰ. π.Χ.). Ἴσως νὰ ξεκίνησαν στα ποντιακά ἀπὸ ἐκφορὲς ὅπως τῆς 3.21 (πχ. *θα πάει ἐλέπāιτς*, πβ. καὶ γιὰ τὴ μεταγενέστερη ἐλληνικὴ Kapsomenakis, 1938, σ.113-4, ὅπου ὑποτακτικὴ σιγματικὸ ἀορίστου συνδέεται παρατακτικὰ με τὴν προηγούμενη πρόταση, πχ. *γράφον...δῶση καὶ ἀργότερα βούλεσθε κινήσω, οὐκ ἠμποροῦν χαλάσουν κτλ.*) που γενικεύτηκαν σὲ σχῆμα (καὶ πιθανῶς ἐνισχύθηκαν ἀπὸ ἐπιδράσεις: πβ. Αναστασιάδης, 1976, σ.273), ἀλλὰ τότε πρέπει νὰ ἐρμηνευθεῖ ἡ ἀρχικὴ ἐμφάνιση.

6.2 Τροπικά ρήματα

1. Τουρκική

Στα τουρκικά συναντούμε εκφορές που θυμίζουν τις ποικίλες πορτογαλικές τροπικές εκφράσεις και σχηματίζονται με τα ημιβοηθητικά «περιγραφικά» ρήματα (*tasvir, fiilleri*, βλ. Banguoğlu, 1974, σ.488-494). Οι συντακτικές αυτές εκφορές έχουν τη μορφή γερούνδιο σε *-e/i* + ημιβοηθητικό ρήμα και δηλώνουν (α) δυνατότητα (*yeterlik fiilleri*, πχ. *bilmek*=ξέρω), (β) ενέργεια που γίνεται γρήγορα, αμέσως, με ευκολία ή άνεση (*ivedilik fiilleri*, πχ. *vermek*=δίνω), (γ) διάρκεια (*sürek fiilleri*, πχ. για ενέργεια με κίνηση *durmak*=στέκω, χωρίς κίνηση *kalmak*=μένω, αδιαφορία ή δισταγμός, (με αρνητικό γερούνδιο) κακή έκβαση *görmek*=βλέπω, ενέργεια που άρχισε από παλιά και συνεχίζεται *gelmek*=έρχομαι κά., (δ) προσέγγιση (*yaklaşık fiilleri*, πχ. το 'λίγο έλειψε να' με σπάνια χρήση του *yazmak*=γράφω), (ε) *yarı tasvir fiilleri* (protodescriptifs) με το σχήμα *-ip* + ρήμα (πβ. 6.11). Ο Deny (1971, § 809 εξ.) κατατάσσει τις εκφορές αυτές στο κεφάλαιο των *verbes complexes et verbes composés*, δέχεται ότι προέρχονται από απλή συνάντηση δύο ρημάτων από τα οποία το πρώτο είναι ένα γερούνδιο σε *-(y)e* ή *-(y)i* και το δεύτερο αυτόνομο, και δεν θεωρεί τα παραπάνω ρήματα βοηθητικά (§ 829). Αναφέρει τα ρήματα *kalmak* (§ 828, πχ. *şaşakaldı*, πβ. *εσάσπευεν κ' επέμνευ*), *başlamak* (=αρχίζω, § 829), τα ρήματα διαρκείας (§ 826) *durmak* (πχ. *yazadurmak*, πβ. *keep on writing*), *yatmak* (=κείτομαι), *görmek*, *gelmek*, *götmek* (=φεύγω), παλαιότερα και το *yozmak* (=yürümek =βαδίζω), από τα οποία τα *gelmek* (σε παρωχημένο χρόνο) και *götmek* (σε ενεστώτα ή μέλλοντα) εκφράζουν τη συνέχεια για συνηθισμένες πράξεις, ενώ τα άλλα για τυχαίες πράξεις (αρχικά όλα αυτά εξέφραζαν τη μετακίνηση και χρησιμοποιούνταν ως βοηθητικά χωρίς τη σημασία της συνέχειας, βλ. § 827). Στα εναρκτικά ρήματα αναφέρει τις εκφράσεις (§§ 812, 814) *az yer oldu*=άρχισε να τρώει λίγο, στα προθετικά (§ 818, σπάνια χρήση με το επιθημα *-malı*) *ağlamalı oldu*=ήταν έτοιμος να κλάψει, στα προσεγγιστικά (§ 825) *düşe yazdı*=κόντεψε να πέσει. Πέρα απ' αυτές τις περιπτώσεις (πβ. *gide dur*, TEHP, II, 1965-7, σ.361, *bayıldı düştü* (πβ. *ελιγώθεν κ' ερούξεν*), TEA, σ.235, *uyur kalırdı* (πβ. *εκοιμέθεν κ' επέμνευ*), Tietze, 1963, σ.41, *ayrılıp gittim* (πβ. *εφέκα κ' έφρα*), *az kalmiş öldüreyazmış*, TEA, σ.236, *hâşîşî imam der geçerler* (πβ. *λένε και πάνε*) κτλ. Πβ. και 4.) συναντούμε και εκφορές όπως *bir hokkabarlıktır gidiyor* (πβ. *έν και πάει*), *kayboldu gitti* (πβ. *εχάθεν κ' επήεν*, για ενίσχυση της έννοιας του ρήματος).

Τα χαρακτηριστικά αυτά της τουρκικής (*osmanlı*) εμφανίζονται και σε άλλες τουρκικές γλώσσες. Ο Menges (1968, σ.145 εξ.) εξετάζοντας τη ρηματική σύνθεση των γλωσσών αυτών διακρίνει δύο τύπους: (α) ρηματικά

ουσιαστικά χρόνου+βοηθητικό 'είμαι', (β) ρηματικό ουσιαστικό σε -a/-r ως γερούνδιο+βοηθητικό ρήμα. Ο (β) τύπος είναι νεότερος, πολύ διαδεδομένος στις ανατολικές και εκφράζει τροπικότητες της ενέργειας. (που κάποτε εξασθενούν, πβ. σλαβικό *po-*), όπως διάρχεια (βοηθητικά: *tur-* 'στέχω', *jat-* 'κείτομαι', *otur-* 'κάθομαι', *jozy-* / *žūr-* / *čogu-* 'περπατώ, τρέχω'), έναρξη (*bār-* 'δίνω', *bot-* 'γίνομαι'), συντέλεση με τροποποίηση της ενέργειας προς την κατεύθυνση της βασικής σημασίας του βοηθητικού (*bar-* 'πηγαίνω', *ket-* 'φεύγω', *sat-* 'βάζω', *ot-* 'περνώ δίπλα', *yat-* 'παραμένω', *qoj-* 'αφήνω (κάτω)', *jibār-* / *žibār-* 'στέλνω', *at-* 'παίρνω', *yā-* / *yt-* / *ys-* 'στέλνω', *qay-* / *kaq-* 'τοποθετώ (πάνω)'), προτροπή (*jaz-* 'παρα λίγο να (κάνω)', *kör-* / *qara-* 'προσπαθώ, φροντίζω'), αποπεράτωση (*bitir-* 'τελειώνω', *čyq-* 'σβήνω', *kel-* 'έρχομαι' για γρήγορη ενέργεια). Η τουρκική (osmanli) χρησιμοποιεί τα *dur-*, *yat-*, *gör-*, *gel-*, *git-* (definitive or perfective action), *ver-* (impressive, η συντελική του σημασία συνδυάζεται με την ταχύτητα της ενέργειας), *yar-*, *kal-* (συντελική ενέργεια ή κατάσταση ως αποτέλεσμα κάποιας πράξης που ενεργεί ή συνενεργεί), *koy-* 'τοποθετώ (κάτω)' κτλ. (σ.155). Στην *uġur* το επίθημα *-qal-* / *-käl-* δηλώνει την άμεσα επικείμενη πράξη, την πράξη πριν συμπληρωθεί ή την πράξη που δεν έχει ακόμη συμπληρωθεί, πχ. *at-qat-yr* 'he is about shooting (but has not yet shot)' (σ.154).

2. Άλλες μικρασιατικές νεοελληνικές διάλεκτοι

Οι πληροφορίες μας είναι σποραδικές, γιατί δεν έχει μελετηθεί το θέμα των τροπικότητων σ' αυτές και ο αριθμός των κειμένων που έχουν δημοσιευθεί είναι σχετικά μικρός.

Ο Dawkins (1916, σ.199) παρατηρεί την ασύνδετη εκφορά ρημάτων (πχ. *αφήνω πηγαίνω*=*baqmaq gitmek*, αλλά και *άφκεν και πήγεν*) και τη χρήση ορισμένων ρημάτων για την έκφραση συνεχούς ενέργειας (πβ. τα τουρκικά *durmaq*, *yatmaq*). Στα κείμενα που εξέδωσε βρίσκουμε παραδείγματα αντίστοιχα ορισμένων εκφορών της πογτιακής (με συχνότητα, όπως φαίνεται, μικρότερη), η στίξη όμως που χρησιμοποιεί δημιουργεί ορισμένες αμφιβολίες (τελεία, άνω τελεία, κόμμα μπορεί να αντιστοιχούν σε πραγματικές παύσεις). Έτσι συναντούμε στα (α) Σίλη: *τρανά σωρεί* (σ.292), *αφήννουσι παγαίνουσι*, (β) Τελμησό: *επήγε, επήρεν αλλά και παίνισκεν και φέρισκεν* (σ.316), *άφκεν και πήγεν* (σ.312) αλλά και *και άν γυρισκή και ρανής μας* (σ.322), *έρε γαι εμώς το λαήνι* (σ.304), *τράφσεν κ' εξέβαλεν* (σ.312) κτλ., (γ) Φερτέκι: *το παιδί παίνισκε, έαλάστινε και φέρισκε ψωμιά* (σ.328), (δ) Αραβανί: *πήγε, φόρτωσε* (σ.332), *ώς τα σωρόφ και στέκεται* (σ.334), *ου-σούρδουζεν και στεκότον* (σ.334), (ε) Γούρζονος: *πήγε, είπε σα φσάχια*

(σ.338) αλλά και πήγαν και τράνσαν (σ.344), και ήρτε και λέχ (σ.340), πηρ-
 πήεν (παιρπαίνω, πβ. *alər gel, arkitmak*), (στ) Φλογητά: αφήν βghόν (σ.
 416), πηρπήγεν (σ.416), σ̄ηκούδαι· baίν σο σπίτ (σ.418), σέμεν· έδειξέν do
 (σ.422), σ̄ηκούνδαι παιρπαίννε βόιδα (σ.426), τράνσεν· κοιμάται (σ.434),
 ξέβεν· πήγεν σο αδελφό τ (σ.418), (ζ) Σύλατα: πααίν πουλά τα (σ.442), α-
 νεβαίνιξεν· τρώιξεν (σ.452) αλλά και πααίν να τα πουλής (σ.442), (η) Ποτά-
 μια: πήγαν, έριψαν (σ.464) αλλά και πήγαν, και έφεραν do (σ.460), (θ) Φά-
 ρασα: πααίνκε, αμναίνκε (σ.474), πήγε ήβρε a σπήλος (σ.482), ήγρεφε· ή-
 βρε τ' αλτούνε (σ.482), τού έρζεται, συραίνει (σ.490), κλαίει και κάται (σ.
 494), σηκώθανε· ήφαραν (σ.500), κατέβα· λίδεφεν (σ.500), φήκαν, πηάγαν
 (σ.516), σηκώθη ο νομάτς· έχτσεν (σ.532), έρζεται, παίρει (σ.540), υρίστη·
 είπεν di κι... (σ.542), Πήγε. Σηκώθη. Πήγε έαι πήγε (σ.562), (ι) Αφσάρι:
 φήjin, πήνι αράπ (σ.570), σηκώθινι, πάγασινι (σ.572) αλλά και πήρεν να
 υλέση 'άρχισε να φωνάζει' (σ.572), (ια) Ουλαγάτς: άφηκαν, πήγιαν (σ.348),
 πήγε· έπε κι... (σ.350), σ̄ηκώαν, πήγιαν, ήοταν (σ.356), *düšündünisge* κά-
 γοτον (σ.358), έμη· τράνσε, έν do qaradısi τ (σ.380) αλλά και άς το πιάσω,
 άς το κάψω (σ.366).

Σχετικά με τη διάλεκτο του Ουλαγάτς ο Κεσίσογλου (1951) αναφέρε-
 ται στις ασύνδετες προτάσεις (σ.57, δευτερεύουσες με να, που και ειδικές
 μένουν συχνά ασύνδετες, πχ. *χιώρσεν do κοότον do τύρα ομβρό, δράνσε κα-
 νείς δέν 'τον*, πβ. στα κείμενα που καταγράφει ήρτε έκοψε (σ.140), πήε πάλ
 κοιμήε (σ.140), σηκώε ταύρησε (σ.142) κτλ.) και σε εκφορές όπως κλαίει
 γαι κάεται 'κλαίει συνεχώς' (σ.124, πβ. *ağlayır durmak*), αφήνω παίνω 'ση-
 κώνομαι και φεύγω' (σ.127, πβ. *birakmak gitmek*) αλλά βλ. και άς πάω άς
 χωρέσω (σ.140). Για την ερμηνεία των ασύνδετων ο Κεσίσογλου αναφέρε-
 ται στον Καψωμένο (βλ. 6.15, άν και η ποντιακή δέν έχει υποτακτική αορί-
 στου και πβ. και τις εκφράσεις που οδήγησαν τελικά στους νεοελληνικούς
 μέλλοντες μέσα απο τις μεσαιωνικές μορφές τους).

Όμοιες εκφορές βρίσκουμε και στο ιδίωμα των Φαράσων, που συγκρί-
 νεται απο τον Αναστασιάδη (1976, βλ. και 6.11, 6.26) με τα άλλα καππα-
 δοκικά και μικρασιατικά ιδιώματα αλλά και με όλη την ιστορία της ελληνι-
 κής γλώσσας. Έτσι βρίσκει το ασύνδετο σχήμα και στη Σινασό, Αραβανί,
 Ουλαγάτς, Ανακού, Φλογητά, Σίλη, ποντιακά, κυπριακά, αρχαία, μεταγε-
 νέστερα, μεσαιωνικά, νέα ελληνικά (σ.271-3), όπως και τα σχήματα 'φήνει,
 πααίνει (σ.229, 'εξαφανίζεται, φεύγει', πβ. Σίλη αφήνει, παγαίνει, ενώ Τελ-
 μησός άφκεν και πήγεν, ποντιακά εφέκεν κ' έφνεν κτλ.), τα χωράφα έ να θε-
 ριστούν (σ.261, 'πρέπει', όπως στα περίχωρα της Βαρασού και το τρίτο πρό-

σωπο του παθητικού μέλλοντα), *κάτσαμ τζό κάτσαμ πασλάτσιν η βρεσθή* (σ. 287, για την κατα προσέγγιση εκτέλεση της ενέργειας, πβ. ποντιακά *εσούμωσαν κι εσούμωσαν σην θάλασσαν, εξέγκεν τα κοντούρας ατς, ΚΝΕ ξημέρωνε δεν ξημέρωνε όταν φτάσαμε στο χωριό, όπως και τουρκικά *ben karıyıcısın avar avar siz geldiniz* κτλ., βλ. και Ανδριώτη, 1957), *κρού τσαι παίρει* (σ.278) κτλ. Ο Ανδριώτης (1948, σ.51) σε παραδείγματα ασύνδετων φραστικών εκφορών όπως *γρέφετε φύτε*, πβ. στο Λιβίσι *κουπανά τον κι κάθιτι* ('συνεχώς τον δέρνει', πβ. και 6.26), *κάνει παρόμοιες παρατηρήσεις, ενώ στο το κορίτσι ήγγρεψε κι, το πουλλί τζό 'νι θεωρεί ότι λείπει ο ειδικός σύνδεσμος, δίνοντας ελληνική ετυμολογία στο κι, δηλ. και, αντί του τουρκικού *ki* απο το περσικό *ke*).**

Στο Λιβίσι τέλος συναντούμε (σπάνια) εκφράσεις όπως *τρώει τον κι κάθιτι του σαράκιν* 'η θλίψη τον τρώει συνεχώς' (Ανδριώτης, 1957, σ.4387), *τρώει τον κι κάθιτι* (Μουσαίου-Μπουγιούκου, 1961), *απαλατά κι πάει* (Μουσαίου-Μπουγιούκου, 1961), *ιφτείριννιν δουν κι κάθουνταν* 'τον ψείριζε συνέχεια' (Μουσαίου-Μπουγιούκου, 1976, σ.16), *ευτός αρπάουν, πάουν, ρίχτουν δουν* (Μουσαίου-Μπουγιούκου, 1976, σ.139), *σηκώννιτι, ξανάρχιτι* (Μουσαίου-Μπουγιούκου, 1976, σ.139).

3. Αρμενική

Λξίζει να σημειωθεί εδώ η προέλευση του αρμενικού προθήματος *ka/ku-*, που στην ανατολική νέα αρμενική χρησιμοποιείται ως ένας περιφραστικός μέλλοντας και στη δυτική ως ενεστώτας (αντίστροφα η ανατολική έχει ενεστώτα περιφραστικό με τοπική σε *-um+em* 'είμαι' και η δυτική μέλλοντα περιφραστικό με *riti* 'είναι αναγκαίο, πρέπει'+ ενεστώτα ρήματος, βλ. Solta, 1963, σ.120). Κατα τον Dumézil (1938), που παραπέμπει και στον Meillet (1904, σ.27 και 1909, σ.119 εξ., όπου το φαινόμενο θεωρείται περίπτωση των *verbes groupés*), η κλασική αρμενική έχει την τάση να συσσωρεύει τα ρήματα και παρουσιάζει παραδείγματα συνταγμάτων όπου το ρήμα *ka-m* 'είμαι, στέχω' έχει σχεδόν την αξία βοηθητικού ρήματος, πχ. *ka-y mn-a-y* 'il est là il reste)il reste', *ka-y-r e'uc'anér* 'il était là il montrait)il était en train de montrer, il montrait'. Κάποτε το *ka-m* έχει τη δεύτερη θέση, ενώ άλλοτε μεταξύ των δύο ρημάτων εμφανίζεται ο σύνδεσμος *ew* 'και', πχ. *la-y-in ew ka-y-in* 'ils pleuraient et étaient là)ils étaient là à pleurer, ils pleuraient'. Αναφέρονται επίσης οι γνώμες του Artasches Abeghian, που θεωρεί ότι το *ku-* (απο το κλασικό *goy* 'il existe', και του Manuk Abeghian, που νομίζει ότι το πρόθημα αυτό είναι 'particule d'insistance ou plutôt «subjective» («tiens», «voici que»)» ανάλογο με τα *aħa* (κλασικό και σύγχρονο), *mes, men, nay* (σύγχρονα διαλε-

κτικά, όπου συναντούμε και τους τύπους *ko, k'o, go, g'o*). Ο Karst (1901, σ.300) αναφέρει παραδείγματα όπου η έκφραση του ενδεχόμενου με οποιοδήποτε ρήμα σχηματίζεται ως εξής: βοηθητικό *g-ena-m* (δηλ. κλιτός τύπος του *ga-m* που εκφράζει το ενδεχόμενο) + *u* (=εω 'και') + οριστική του ρήματος, πχ. *t'e g-ena-n u grv-in 's'ils sont là eventuellement et combattent, s'ils viennent à combattre'*. Ο Solta (1963, σ.120, σημ.6) τέλος παραπέμποντας στους παραπάνω δέχεται μιά αρχικά «verstärkte Ausdrucksweise» **kay ew berē 'er ist da und bringt'* **k(ay)-uberē)kuberē)kaberē*, ενώ «der komplexe Typus» *kay mnay* σημαίνει 'il est là il reste' 'il reste' (πβ. επίσης ότι κατά τον Aydanean ο ενεστώτας και ο παρατατικός της μεσαιωνικής αρμενικής προέρχονται από **g(ay)uper-ē* (κλασικό **kay ew berē*).

4. Περσική

Στη σύγχρονη περσική (Rastorgueva, 1960, σ.640) υπάρχουν εκφράσεις με το ρήμα *dāstan* + ρήμα, πχ. *dāgam ketāb mjxānam 'ia v dannyi moment čitaju knigu', dāšt raft 'on tol'ko čto ušel* (πβ. τις ποντιακές εκφράσεις με τα ρήματα *στέκω, πάω*, βλ. 4.1). Η σύνταξη αυτή εμφανίζεται και στα μεσαιωνικά ιρανικά (pehlevi, βλ. Nyberg, II, 1974, σ.60 για τη βοηθητική χρήση του *dāstan* για δήλωση της διάρκειας ενεργητικού ρήματος).

Η χρήση προθημάτων ή περιφραστικών σχηματισμών για να τονιστεί ο ενεστώτας διαρκείας παρατηρείται σε διάφορες ιρανικές γλώσσες (βλ. Morgenstierne, 1958, σ.165), πχ. στις δυτικές ιρανικές τα προθήματα *dā-, ve-* κτλ., οι περιφράσεις όπως στην *Siverek-Zārā bārmānnān 'κλαίω'* κτλ., όπως ίσως και το *mī-* του ενεστώτα της οριστικής της νέας περσικής (μεσαιωνική περσική *hamēn 'πάντα'*, πβ. νέα περσικά *hamīša 'πάντα'* (βλ. Lentz, 1958, σ.208).

5. Αξίζει να σημειωθεί ότι στη χετιτική (Friedrich, 1960, § 259c) η σύνταξη των *dāi 'setzen'* και *tija 'treten'* με supinum σε *-uuan* (συνήθως θαμιστικών ρημάτων σε πρώτη θέση) δηλώνει 'beginnen (sich daran machen) etwas zu tun, im Begriffe sein (bereit sein) etwas zu tun'. Ο Kronasser (1958, σ.152 εξ.) αντικρούοντας τον Rosenkranz εξηγεί το supinum + *tija* ως 'hintreten' για μιά «erwartende Handlung» (για την οποία είναι κανείς έτοιμος) και το supinum + *dai* 'setzen' για μιά «wirklich gesetzte, oft folgenschwere oder unerwartete Tat».

6. Ποντιακό ρήμα + και στέκω

Η έκφραση αυτή απασχόλησε ιδιαίτερα τους έλληνες γλωσσολόγους. Ο Χατζιδάκις (1912, σ.5) πιστεύει ότι «ἐκ τῆς παρατάσεως τῆς καταστάσεως, στέκει, προῆλθε βαθμηδὸν ἡ ἔννοια τῆς ἐνάρξεως». Με τη γνώμη του

συμφωνεί και ο Ανδριώτης (1957, σ.4385-8), που δέν δέχεται την εξήγηση του Παπαδόπουλου (1949, σ.23-30: «νομίζω ότι η αρχή της ρηματικής εκφράσεως πρέπει να ζητηθῆ εἰς ἀντίστοιχον πράξιν τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις προχωρεῖ συνεχῶς, ἀλλὰ κάμνει ἕνα δύο βήματα καὶ σταματᾷ καὶ πάλιν ἐπαναλαμβάνει τὸ ἴδιον, ὡσάν να μὴν μπορῆ ἢ να διστάζῃ να προχωρήσῃ. Τοιοῦτον τι πράγμα βλέπομεν συνήθως εἰς τὰ παιδάκια, τὰ ὁποῖα ἀρχίζουν να κάμνουν τὰ πρῶτα βήματα καὶ εἰς ἀνθρώπους ἐν ἀναρρώσει εὐρισκομένους... Κατ' ἀναλογία ἢ χρῆσις του ἐπεξετάθη καὶ συνεδέθη τοῦτο (το ρ. στέκω) καὶ με ἄλλα ρήματα, διὰ να δηλώσῃ ἑναρξιν ἐν τῇ πράξει», δηλ. ἀρχικὰ πάει καὶ στέκ, πάει καὶ στέκ 'εἶναι ἕτοιμος να ἐκκινήσῃ πορευόμενος «καὶ ἐπειτα το στέκω γίνεται «ἀπλοῦν γραμματικὸν στοιχεῖον δηλωτικὸν ἐναρξεως ἐν τῇ κινήσει» καὶ με ἄλλα ρήματα «διὰ να δηλώσῃ ἑναρξιν ἐν τῇ πράξει», πχ. βρώεχ' καὶ στέκ, τρώει καὶ στέκ, παίρω σε καὶ στέκω 'εἶμαι ἕτοιμος να σε καταχερίσω', ἔχω καὶ στέκω 'ἔχω στη σκέψη μου... (καὶ μάλιστα για κακό), επιπλήττω, δέρνω, ψέγω'), ἀλλὰ πιστεύει ὅτι «ξεκινώντας ἀπὸ τῆ σημασία τῆς παρατεταμένης ἐνέργειας στοὺς ρηματικοὺς τύπους ποὺ ἐκφράζουν ἐνέργεια ἢ κατάσταση διαρκῆ χρησιμοποιήθηκε στοὺς ρηματικοὺς τύπους ποὺ σημαίνουν στιγμιαία πράξη με τὴν ἔννοια 'στέκω μπροστὰ στὴν πράξη ἕτοιμος να τὴν ἀρχίσω'». Ἀργότερα εἶπα στον Πόντο *στέκω καὶ πάω ἀντὶ στέκω να πάω (πβ. παράταξη ἀντὶ ὑπέταξη στὴν ΚΝΕ), στέκει καὶ ρούζει ἀντὶ στέκει να ρούζει καὶ με μετακίνηση τῶν βοηθητικῶν ρημάτων στα μικρασιατικὰ ἰδιώματα στο τέλος τῆς φράσης ρούζ καὶ στέκ. Ο Παπαδόπουλος ἀργότερα (1956, σ.178-82) προσπαθεῖ να ἀντικρούσει τὴν ἐρμηνεία τοῦ Ανδριώτη (το καππαδοκικὸ κλαίει καὶ παραμένει 'κάθεται καὶ κλαίει συνεχῶς' ἦταν πρῶτα παραμένει καὶ κλαίει, ὅπως το μαρτυροῦν οἱ ἐκφράσεις *εξέβεν ἔτον, ἐπήεν ἔτον* (ἀλλὰ τουρκικὰ *gütmiz idi*) «ἐπειδὴ ἡ διάλεκτος στερεῖται ἀντιστοίχου ρηματικοῦ τύπου πρὸς ἀπόδοσιν τῆς μετοχῆς, οἱ λαλοῦντες ἔτρεψαν τὸν παρακείμενον τῆς μετοχῆς εἰς ἀόριστον ὀριστικῆς») δίνοντας διαφορετικὴς σημασίες στὴν ἐκφραση, δηλ. πάω καὶ στέκω 'εἶμαι ἕτοιμος να ξεκινήσω ἀπερχόμενος' (ἐπικείμενη ἐνέργεια) - ρούζ καὶ στέκ 'ἀρχίζει να πέφτει' (ἐναρξὴ ἐνέργειας), πβ. Ανδριώτη: τρώει καὶ στέκ 'ἀρχίζει να τρώει', πάω καὶ στέκω 'εἶμαι ἕτοιμος να πάω, ξεκινῶ', ρούζ καὶ στέκ 'κοντεύει να πέσει' κτλ.

Ο Αναστασιάδης (1976, σ.282-6) εξετάζοντας τὴ σύνταξη τοῦ κάθουμαι σε δευτέρη θέση στα φαρασιώτικα μελετᾷ τὸ ρῆμα αὐτὸ καὶ ἄλλα παρεμφερῆ ρήματα (πχ. στέκω κτλ.) καὶ σε ἄλλες νεοελληνικὲς διαλέκτους (δέχεται ὅτι παρόμοιες ἐκφράσεις παρουσιάζονται στὴ Σίλη, Ουλαγάτς, Ἀραβανί, Σινασό, Λξό, Φερτέκι, Σύλατα, Ντεμίρντασι, Λιβίσι, Ἴμβρο, Σόμη,

Πόντο, Κύπρο, Κρήτη, Κατωϊταλικά κτλ.), αλλά και σε όλη την ιστορία της ελληνικής (δίνει παραδείγματα απο αρχαία, μεταγενέστερα, μεσαιωνικά και νέα ελληνικά), και αφού εκθέσει απόψεις προηγούμενων μελετητών (Dawkins, Τριανταφυλλίδης, Κεσίσογλου, Κωστάκης, Χατζιδάκις, Ανδριώτης, Καψωμένος, Παπαδόπουλος) εκφράζει τη γνώμη του ως εξής: «Δέν υπάρχει λόγος νά δεχτοῦμε καθαρή τουρκική επίδραση, τή στιγμή πού μαρτυρεῖται τὸ συντακτικὸ αὐτὸ φαινόμενο σὲ ὅλη τὴν ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας καὶ παρατηρεῖται καὶ στή σημερινή κοινή. Σχετικὰ μὲ τὴν ἐπίταξη τῶν ρημάτων κάθομαι, στέκω κτλ., ἐφόσον μαρτυρεῖται παρόμοια σύνταξη καὶ στὰ ἀνατολικά μικρασιατικὰ ἰδιώματα, μπορούμε νά ποῦμε ὅτι καὶ αὐτὴ ἔχει τὴν ἀρχή της στή μεσαιωνικὴ ἑλληνικὴ. Ὅπως καὶ παραπάνω ἢ τουρκικὴ θὰ ἐνίσχυσε τὸ συντακτικὸ φαινόμενο αὐτό, ὥστε νά ἔχη γίνει ἀπαρέγκλιτος κανόνας στήν κατπαδοκικὴ καὶ ποντιακὴ, ὅπως ἔγινε καὶ μὲ ἄλλα συντακτικὰ φαινόμενα». Το θέμα είναι αν υπάρχει συστηματικὴ τροπικὴ χρῆση του ρήματος (των ρημάτων) μέσα στα συστήματα τροπικῶν χρήσεων κατα εποχές και διαλέκτους. Απο την ἀποψη αὐτὴ πάρα πολλά απο τα στοιχεία που αναφέρει ο Αναστασιάδης είναι κανονικὲς χρήσεις των ρημάτων αὐτῶν ἢ διαφορετικὲς τροπικὲς εκφράσεις.

- Abeghian, Artasches, *Neuarmenische Grammatik*, Βερολίνο 1936.
- Abeghian, Manuk, *Hayoc' lezvi tesut'yun*, Erivan 1931.
- Aydenean, P., *K'nnagan k'eraganut'ian*...1866 (στο Dumézil, 1938).
- *Ακογλου, Ξ. Κ., *Λαογραφικά Κοτυώρων*, 'Αθήνα 1939.
- *Αναστασιάδης, Β. Κ., *'Η σύνταξη στο φαρασιώτικο ιδίωμα τῆς Καππαδοκίας*, Θεσσαλονίκη 1976.
- *Ανδριώτης, Ν., *Τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τῶν Φαράσων*, 'Αθήνα 1948.
- *Ανδριώτης, Ν., «Τρώει καὶ στέκ (ἀρχίζει νὰ τρώει) κ.τ.δ.», *Ποντιακὴ Ἑστία* 91(1957).
- *Ανδριώτης, Ν., «Συντακτικά», *Ποντιακὴ Ἑστία* 94-5 (1957).
- *Ανδριώτης, Ν., *Τὸ ἰδίωμα τοῦ Λιβισιοῦ καὶ τῆς Μάκρης*, 'Αθήνα 1961.
- **Λογεῖον Πόντου*.
- Banguoğlu, T., *Türkçenin Grameri*, Istanbul 1974.
- Dawkins, R., *Modern Greek in Asia Minor*, Cambridge 1916.
- Deny, J., *Grammaire de la langue turque (dialecte osmanli)*, Niederwalluf bei Wiesbaden 1971.
- Dumézil, G., «Le préfixe verbal moyen-arménien GU», *BSL* 39(1938).
- Friedrich, J., *Hethitisches Elementarbuch*, I, Heidelberg 1960.
- Jensen, H., *Altarmenische Grammatik*, Heidelberg 1959.
- Kapsomenakis, S. G., *Voruntersuchungen zu einer Grammatik der Papyri der nachchristlichen Zeit*, Μόναχο 1938.
- Karst, J., *Historische Grammatik des Kilikisch-Armenischen*, Βερολίνο 1970.
- Κεσίσογλου, Ι., *Τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τοῦ Οὐλαγάτς*, 'Αθήνα 1951.
- Kronasser, H., «Zu den hethitischen wan-Fügungen», *Die Sprache* 4(1958).
- Kudret, C., *Türk edebiyatında hikâye ve roman*, 1-2, Istanbul 1965-7.
- Kusikian, I. K., *Očerki istoričeskogo sintaksisa literaturnogo armjanskogo jazyka*, Μόσχα 1959.
- Lentz, W., «Das Neupersische», *Handbuch der Orientalistik, Erste Abteilung*, II, Leiden/Köln 1958.
- Makal, M., *Bizim Kōy*, Ankara 1970.
- Meillet, A., *Recherches sur la syntaxe comparée de l'arménien*, Lisbonne 1962.
- Meillet, A., «Recherches sur la syntaxe comparée de l'arménien», *MSL* XVI (1909) =στο Meillet (1962).
- Menges, K. H., *The Turkic Language and People*, Wiesbaden 1968.

Morgenstierne, G., «Neu-iranische Sprachen», *Handbuch der Orientalistik, Erste Abteilung*, IV, Leiden/Köln 1958.

Μουσαίου-Μπουγιούκου, Κ., *Παροιμίες τοῦ Λιβισιοῦ καὶ τῆς Μάκρης*, Ἀθήνα 1961.

Μουσαίου-Μπουγιούκου, Κ., *Παραμύθια τοῦ Λιβισιοῦ καὶ τῆς Μάκρης*, Ἀθήνα 1976.

Nyberg, H. S., *A Manual of Pehlvi*, II (Glossary), Wiesbaden 1974.

Παπαδόπουλος, Α. Α., «Συμβολή εἰς τὴν ἔρευναν τῆς Ποντικῆς διαλέκτου», *Ἀθηνᾶ* 45(1933).

Παπαδόπουλος, Α. Α., «Γλωσσικαὶ ἔρευναι», *Ἀρχεῖον Πόντου* 14(1949).

Παπαδόπουλος, Α. Α., «Ἀντιλεγόμενα», *Ἀρχεῖον Πόντου* 21(1956).

Παπαδόπουλος, Α. Α., *Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Ποντικῆς διαλέκτου*, Ἀθήναι 1958.

Ποντιακὴ Ἔστιά

Rastogueva, V. S., «Kratkii očerk grammatiki persidskogo jazyka», *Persidsko-ru-skiï slovar*, Μόσχα 1960.

Σετᾶτος, Μ., «Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ χώρου στὴν ποντιακὴ διάλεκτο», *Τμηματικὸς τόμος Σ. Γ. Κατωμένου*, Θεσσαλονίκη 1975.

Solta, G. R., «Die armenische Sprachen», *Handbuch der Orientalistik, Erste Abteilung*, VII, Leiden/Köln 1963.

Τζάρτζανος, Α., *Νεοελληνικὴ σύνταξις*, Ἐν Ἀθήναις 1946(A') - 1953(B').

Tietze, A., *Turkish Literary Reader*, The Hague 1963.

Türk Edebiyatı Antolojisi (Y.M. Kocatürk, ed.), Ankara.

Χατζιδάκις, Γ. Ν., *Ἀκαδημεικὰ Ἀναγνώσματα*, Γ', Γενικὴ Γλωσσικὴ, 1915.

Χατζιδάκις, Γ. Ν., «Περὶ τῆς Ποντικῆς διαλέκτου», *ΕΕΠΔ* 8(1912).